

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ТА ЕЛЕКТРОННА ЮРИДИЧНА ПРОЦЕДУРА: АНАЛІЗ СПІВВІДНОШЕННЯ

Встановлено відповідність електронних процедур вимогам верховенства права, що на сьогодні є основним критерієм легітимності діяльності органів державної влади. Методологічну основу наукової роботи склали загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, зокрема системний, аналізу та синтезу, формально-юридичний, порівняльно-правовий. З'ясовано основні підходи до розуміння категорії юридичної процедури, запропоновано критерії класифікації залежно від наявності зв'язку з юридичним процесом на процесуальні та позапроцесуальні. Досліджено особливості вдосконалення процедур у сфері правозастосування, зокрема судочинства, під впливом цифрової трансформації. Сформульовано поняття електронної юридичної процедури як особливого виду, який реалізується за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, спрямований на досягнення певних правових наслідків і регламентований процедурними правовими нормами та технічними нормами. Наведено аналіз та оцінку ефективності цифрової юридичної процедури, визначено переваги використання електронних процедур у період кризових явищ, такі як полегшення доступу до правосуддя, підвищення публічності та відкритості судового процесу та значне скорочення часу і матеріальних ресурсів судового розгляду. Окреслено можливі ризики цифрової трансформації судових процедур у контексті верховенства права, що пов'язані з порушенням рівноправного доступу до правосуддя через відсутність технічних можливостей, забезпечення конфіденційності, можливість використання дискримінаційних алгоритмів, відсутності процедурних можливостей оскарження рішень, прийнятих системами штучного інтелекту. Запропоновано розробити цілісну концепцію електронних судових процедур, на нормативному рівні закріпити цифрові процесуальні принципи та права суб'єктів таких процедур.

Ключові слова: електронна юридична процедура, цифрове судочинство, цифрова трансформація, верховенство права.

ВСТУП. Технологічний прогрес змінює життя людей в усьому світі. Новітні інформаційні технології допомагають вирішувати проблеми у сфері реалізації прав та виконання обов'язків, полегшити офіційну взаємодію з державними установами, здатними запропонувати інноваційні рішення для проблем, що обумовлені певними кризовими явищами для суспільства, як от пандемія чи воєнний стан. Окремо зауважимо, що вплив диджиталізації на трансформацію процедурних форм правотворчості та правозастосування має значний потенціал для зміцнення верховенства права. Таким чином, формування електронних юридичних процедур здатне забезпечити рівноправного доступу до правосуддя, усунути прояви дискримінації, сприяти більшій прозорості та підзвітності державно-владних суб'єктів. Однак водночас можна констатувати, що право не завжди встигає реагувати на стрімкий розвиток технологій, що може спричинити загрозу правам людини та іншим цінностям сучасного розвиненого суспільства.

Проблематика, пов'язана з розумінням сутності юридичних процедур, здебільшого в межах окремих галузей права, містяться у працях таких вчених, як: О.С. Лагода [1], В. Марчук [2], Н.М. Оніщенко [3], О.О. Серета [4], О.В. Фатхутдінова [5], О.І. Ющик [6], Г. Харт та А. Сакс [7] та інших. Ураховуючи те, що питання взаємодії права та інформаційно-комунікативних технологій нові, то ступінь їхньої наукової розробки невисокий. Натомість, останнім часом все більше авторів звертається до аналізу співвідношення верховенства права та юридичних процедур, трансформації права під впливом диджиталізації: Ю.С. Разметаєва [8], Т. Керіме та А. Рул[9], М. Гільдебрандт [10], Л. Янсен [11] та інші.

Відсутність комплексних наукових досліджень юридичної процедури в умовах цифровізації проковує нові виклики як для теоретичного обґрунтування, так і на рівні практичної реалізації. По-перше, відповіді вимагає запитання щодо ефективності запроваджених змін,

здатність конкретного юридичного процесу швидко адаптуватись, не втрачаючи результативності. По-друге, важливо встановити відповідність цифрових процедур вимогам верховенства права, яке на сьогодні є найважливішим критерієм легітимності. По-третє, постає необхідність розробки нормативних моделей цифрових юридичних процедур та формування відповідних стандартів. У такому контексті на сьогодні високої актуальності як предмета теоретичного осмислення набувають форми трансформації юридичних процедур під впливом інформаційно-комунікативних технологій в умовах кризових явищ.

Метою статті є аналіз позитивних змін і можливих ризиків результату цифрової трансформації юридичних процедур на прикладі судового процесу в контексті верховенства права. **Методологічну основу** наукової роботи становили загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, зокрема системний, аналіз та синтез, формально-юридичний, порівняльно-правовий.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Аналіз підходів щодо поняття та видів юридичних процедур. Щоб проаналізувати глибину та масштаби такої трансформації, доцільно розпочати зі з'ясування, що ж собою являє юридична процедура. Одразу зазначимо, що юридична процедура як теоретико-правова категорія має тривалу та часто неоднозначну історію наукового дослідження та різноманітні підходи до розуміння. Основний сенс, ідея юридичної процедури, а отже, її цінність, полягає в забезпеченні досягнення бажаного правового результату.

У найпростішому уявленні, процедури – це кроки, що ведуть до прийняття певного рішення; засоби досягнення мети юридичного процесу. Вітчизняна юриспруденція тривалий час виходила з так званого широкого розуміння юридичного процесу, у межах якого процес і процедура являють собою тотожні явища, зміст яких становить правозастосування, правотвор-

чість, а останнім часом до нього долучають установчий та контрольний процеси.

Натомість, О.І. Ющик обґрунтовує вузьке розуміння юридичної процедури, розглядаючи юридичний процес та юридичну процедуру як самостійні категорії. Виходячи з різниці етимологічного значення термінів процес та процедура як загальних, а не правових понять, автор робить висновок, що термін "процес" є більш широким поняттям, оскільки ним охоплюється як сфера свідомої діяльності людини, так і різноманітні явища природи. Процедура ж безпосередньо пов'язана з форм інтегративне (широке) розуміння юридичної процедури передбачає, що юридична процедура є самостійною категорією, яка виступає початковою формою юридичного процесу і в разі потреби може перерости в юридичний процес.

Якщо звертатись до розвитку ідеї процедурності права в межах західної юриспруденції, з'ясовуємо, що чіткого розмежування між категоріями "юридичний процес" та "юридична процедура" не проводиться. Натомість зміст процедурно-процесуальної форми обмежується виключно діяльністю судових та адміністративних органів. Зокрема, американський словник Блека визначає правову процедуру як порядок проведення адміністративних слухань, а також судових засідань, що містять всі можливі дії уповноважених і зацікавлених суб'єктів, починаючи від порушення справи до винесення по ньому рішення (видання акту) і його виконання [12, с. 1203–1205]. На нашу думку, такий підхід є значним звуженням змісту досліджуваних явищ.

Зважаючи на досить різновекторні підходи щодо розуміння юридичної процедури, вважаємо за доцільне запропонувати певний компромісний варіант, який би дозволив охопити всю багатоманітність проявів процедурної форми. У попередніх дослідженнях було обґрунтовано, що юридичну процедуру слід розглядати як самостійний різновид соціальної процедури, що регламентується відповідними процедурними нормами права, яка має правовий характер, складається із чітко визначеної послідовності дій суб'єктів юридичної процедури, у результаті чого досягається певний результат у формі зміни правової дійсності [13, с. 424]. Вважаємо, що юридична процедура має більш широкую сферу застосування, на відміну від юридичного процесу, оскільки пов'язана також із позапроцесуальною реалізацією прав. Виходячи з цього твердження, можемо запропонувати як критерій для класифікації юридичних процедур наявність зв'язку з юридичним процесом. Відповідно, такий критерій дозволяє нам виокремити процесуальні юридичні процедури (які опосередковують окремі види юридичного процесу – правотворчого та правозастосовного) та непроцесуальні (які не мають державно-владного характеру). Стан цифрових перетворень активно впливає на всі сфери суспільних відносин і очевидно, що процесуальні та непроцесуальні юридичні процедури не є винятком, що потребує відповідного наукового переосмислення.

Вплив інформаційних технологій на трансформацію юридичних процедур. В умовах воєнного стану вкрай важливою є ефективна робота державних органів та установ. Досвід України доводить, що це можливо саме завдяки впровадженню інформаційних технологій. Можемо констатувати, що майже всі види юридичних процедур зазнали змін під впливом диджиталізації, особливо у сфері судового розгляду та публічного адміністрування. Саме тому 13 червня 2022 р. Президент України підписав довгоочікуваний Закон України "Про

адміністративну процедуру", яким передбачається також використання електронних юридичних процедур у правовідносинах громадян з державою.

Процес цифровізації суттєво впливає на способи взаємодії суб'єктів правовідносин, а також на форми юридичної діяльності. Сучасна правова реальність все частіше оперує категоріями "цифровий простір", "цифрова економіка", "електронне правосуддя", "електронний уряд" тощо. Можемо констатувати, що стрімкий розвиток інформаційно-комунікативних технологій сприяє переходу суспільних відносин на новий рівень і потребує розробки системи відповідних нормативних правил та стандартів.

Практика зарубіжних держав також свідчить про вдосконалення процедурно-процесуальних форм юридичної діяльності завдяки використанню новітніх технологій. Наприклад, у сфері електронного правосуддя передбачається вдосконалення окремих юридичних процедур, таких як електронна експертиза, використання штучного інтелекту для аналізу судових рішень, проведення засідань у режимі відеоконференцій тощо [14].

Трансформація в нових реаліях відбувається за декількома напрямками: виникнення нових процедурних форм; оптимізація вже існуючих юридичних процедур шляхом скорочення окремих етапів або використання спеціальних засобів; ліквідація неефективних чи застарілих процедур. Окрім цього, існує тенденція до розвитку електронних процедур, побудованих на автоматизації та алгоритмічному регулюванні.

В умовах всеосяжної цифровізації можемо констатувати формування нового різновиду – "електронна юридична процедура", що становить собою сукупність послідовних дій і охоплює всі форми використання електронних засобів зв'язку для створення, обробки, управління та передачі даних з метою вчинення юридично значимих дій. При дослідженні юридичної процедури раніше ми обґрунтували такі її ознаки, як результативність, свідомо-вольовий характер, урегульованість процедурними нормами, послідовність [13, с. 426]. Вважаємо, що ці характеристики повною мірою також стосуються й електронних юридичних процедур як особливого різновиду. Специфіка ж останніх полягає в тому, що їхня реалізація забезпечується технічними нормами, які є головною відмінністю від юридичних процедур, не опосередкованих цифровими технологіями.

У зарубіжній юридичній літературі категорії електронна процедура чи електронний процес змістовно стосуються виключно судових процесів. Однак ми послідовно дотримуємось думки, що в електронній формі можуть бути реалізовані і позапроцесуальні процедури (напр., процедура укладання електронного договору).

Верховенство права та електронна юридична процедура: переваги та ризики. Для сучасної юридичної практики вже традиційними є цінності верховенства права, які серед іншого містять принципи передбачуваності (юридичної визначеності), процедурної справедливості, рівності всіх перед законом та недискримінації, дотримання прав людини. Процедурність як і нормативність є основними характеристиками права як соціального регулятора. На цьому наголошує і Генрі М. Харт, зазначаючи, що право власне й є сукупністю процесів соціального впорядкування, які встановлені з метою сприяння цілям, прийнятими як чинні (легальні) у суспільстві [7]. Простіше кажучи, юридична процедура виступає однією з основних гарантій забезпечення прав людини на всіх етапах від створення до реалізації права. Саме дотримання процедурних вимог і правил свід-

чить про легітимність досягнутих результатів або прийнятих рішень. Взаємозв'язок верховенства права та процедурно-процесуальної форми, на нашу думку, чітко відображений у концепції належної юридичної процедури (due process), що сформувалася в країнах загального права – Великобританії і США. Вона функціонує в усіх розвинених країнах і визначається як процесуальні принципи або процедурні гарантії.

Вимоги до належної юридичної процедури – це система універсальних базових ідей та принципів, які визначають характер і межі процедурного порядку реалізації правових приписів з метою забезпечення й захисту прав людини та дотримання загальнолюдських суспільних цінностей. На нашу думку, до них належать дотримання прав людини, законність, демократизм, узгодженість процедури з основними нормативними приписами, багатоваріантність (диспозитивність), передбачуваність, доступність та гарантованість [15, с. 45]. Отже, бачимо, що концепція належної юридичної процедури безпосередньо втілює основні характеристики верховенства права. Однак на сучасному етапі розвитку постає запитання: чи відповідають вимогам верховенства права електронні юридичні процедури?

Верховенство права як концепт насамперед формулює стандарти державно-владної діяльності, а отже, саме процесуальні юридичні процедури перебувають у центрі уваги в межах нашого дослідження. Спочатку під час пандемії, пізніше й у воєнний час в Україні, електронна комунікація дозволила судовій системі продовжувати працювати значною мірою в майже нормальному спосіб саме завдяки електронним юридичним процедурам. Зокрема, активно використовується електронне подання документів до суду, процедура дистанційної участі в судових засіданнях із використанням засобів відеоконференцзв'язку, процедура електронного повідомлення сторін, процедура автоматизованого формування складу суду, процедур електронного опублікування рішень суду тощо. Серед очевидних позитивних наслідків нової форми судових процедур слід зазначити такі:

1) полегшення доступу до правосуддя в умовах кризових явищ, коли особиста присутність учасників у суді становить загрозу безпеці життя та здоров'я;

2) підвищення гласності та відкритості судового процесу. Публікація судових рішень у відкритому доступі, відеофіксація судових засідань сприяють прозорості діяльності судів та процедурі прийняття рішень і дозволяють здійснювати контроль з боку громадянського суспільства;

3) істотне зниження навантаження на апарат судів, а також на учасників процесу. Використання електронного документообігу дозволяє виключити фізичну присутність суб'єктів та необхідність виготовлення й отримання друкованих процесуальних копій документів;

4) зменшення витрат на забезпечення здійснення правосуддя. При дистанційному судовому розгляді відсутні видатки на використання конвою для доставлення звинуваченого до зали суду в кримінальному процесі тощо. Однак, з іншого боку, така форма передбачає витрати на технічне обладнання для відеозв'язку, його обслуговування спеціалістами;

5) істотне скорочення строків розгляду справи завдяки використанню алгоритмічних технологій та систем штучного інтелекту, які дозволяють швидко опрацювати величезний масив даних, статистичної інформації та фактів, прогнозувати рішення суду, приймати рішення щодо правопорушень із формальним складом

тощо. Проте в цьому випадку існують і певні ризики для верховенства права, про що йтиметься далі.

Цифрове судочинство надає реальні можливості для покращення якості та ефективності судового розгляду, проте це також може становити потенційний ризик для верховенства права та захисту прав людини. У зв'язку з цим у 2021 р. в ЄСПЛ відбувся спеціальний семінар на тему цифрового правосуддя та верховенства права, у межах якого були обговорені виклики щодо використання штучного інтелекту в процесі прийняття рішень, доступу до правосуддя внаслідок пандемії COVID-19, проблеми забезпечення конфіденційності при застосуванні цифрових технологій [16].

В умовах тотальної цифровізації все частіше лунають пропозиції передати частину так званих "простих справ" на розгляд віртуальним суддям, які зможуть швидше обробити інформацію, а також є більш незалежними, неупередженими та вільними від корупційної мотивації. Підтвердженням реальності таких ідей можна вважати прийняття ву 2018 р. Європейською комісією з ефективності правосуддя Ради Європи Етичної хартії щодо використання штучного інтелекту в судовій системі та її середовищі [17].

Україна також підтримує загальносвітову тенденцію, і тому ще в грудні 2020 р. вітчизняний уряд схвалив Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні, відповідно до якої впровадження інформаційних технологій є невід'ємною складовою вдосконалення майже всіх сфер діяльності загальнодержавного значення. Прогресивним є проголошення необхідності використання штучного інтелекту при винесенні судових рішень у справах незначної складності (за взаємною згодою сторін) на основі результатів аналізу стану дотримання законодавства та судової практики [18, с. 12]. Такі сміливі пропозиції породжують наукові дискусії в контексті можливих ризиків. Зокрема, використання алгоритмічних технологій ставить перед наукою і практикою ряд важливих запитань у контексті верховенства права: чи ми можемо в певний момент прирівняти судові рішення до його прогнозування, зробленого штучним інтелектом? чи допустимо, щоб автоматизовані системи працювали на основі пропріетарного (з обмеженим доступом до пояснення алгоритмів) програмного забезпечення? якщо ці системи не можуть бути повною мірою проконтрольовані, то чи існує можливість оскаржувати їхні рішення? чи потребують алгоритмічні системи прийняття нових підходів до інтерпретації, заснованих на зв'язку між машинним навчанням і правом? чи потрібна для цього нова юридична герменевтика? [10].

Деякі науковці також справедливо стверджують, що під впливом технологічного прогресу право може підмінитись нормами іншого порядку, а процеси правосуддя замінюються суто технологічними інструментами оскарження рішень, а це негативно впливає на повагу до права та довіру до нього [8, с. 112]. Аналізуючи впровадження електронних процедур у судовий процес щодо верховенства права, можемо виокремити ряд потенційних ризиків.

1. У деяких випадках можливе порушення рівноправного доступу до правосуддя через відсутність технічної можливості використати відповідні інформаційно-комунікаційні технології. Таким чином, особливо в умовах кризових явищ, окремі особи позбавлені здатності захистити свої права в суді.

2. Використання цифрових платформ, що засновані на автоматизованих технологіях на практиці не завжди забезпечує від дискримінації, оскільки закладені алгори-

тми іноді враховують всі обставини і характеристики. Вказана проблема також знайшла своє відображення в Декларації про європейські цифрові права та принципи, яка була розроблена Європейською комісією 26 січня 2022 р. У контексті взаємодії особи з алгоритмами та системами штучного інтелекту цей документ передбачає зобов'язання держав щодо забезпечення того, щоб алгоритмічні системи базувалися на відповідних наборах даних, щоб уникнути незаконної дискримінації та дозволити людині контролювати результати; забезпечення того, щоб технології, такі як алгоритми та штучний інтелект, не використовувалися для попереднього визначення вибору людей, наприклад, щодо здоров'я, освіти, працевлаштування та їхнього приватного життя [19].

3. Процедура дистанційної участі в судовому засіданні актуалізує не лише проблеми конфіденційності, ідентифікації особи, але й необхідність трансформації принципу безпосередньої участі в юрисдикційних процесах.

4. Потенційна можливість використання систем штучного інтелекту для автоматизовано вирішення справ з формальним складом ставить запитання про можливість оскарження запрограмованих алгоритмів, а також доступ до інформації про такі алгоритми.

ВИСНОВКИ. За результатами проведеного аналізу можемо констатувати, що в умовах цифрової трансформації виникає нова процедурно-процесуальна форма юридичної діяльності – електронна юридична процедура. На цьому етапі актуалізується питання відповідності таких процедур вимогам та стандартам верховенства права, особливо у сфері правозастосування. З'ясовано значні переваги електронних юридичних процедур, зокрема щодо підвищення доступності та якості правосуддя, що сприяє більш швидкому та ефективному захисту прав людини. Водночас ми вказуємо на певні виклики у зв'язку з трансформацією юридичних процедур, які можуть становити загрозу окремим вимогам верховенства права. Розвиток технологій електронного судочинства потребує не лише вирішення технологічних проблем впровадження інформаційних систем у процеси судочинства та судової системи, а й розробки процедурно-процесуальних моделей цифрового механізму вітчизняного правосуддя.

На сьогодні можливість застосування процедур електронного подання процесуальних документів, процедур проведення судового засідання дистанційно вже мають законодавче підґрунтя, використання систем штучного інтелекту в правозастосуванні також є відображенням сучасної правової реальності. Однак вкрай важливо поряд з позитивними надбаннями цифровізації та автоматизації зберегти дух права та цінності верховенства права. Оскільки здійснення правосуддя має забезпечувати пріоритет прав і свобод особи, тому використання будь-якого виду інформаційних технологій у діяльності суду не має бути довільним чи випадковим. У зв'язку з цим доцільно розробити цілісну концепцію електронних судових процедур, на нормативному рівні закріпити цифрові процесуальні принципи та права суб'єктів таких процедур.

Список використаних джерел

1. Лагода О.С. Адміністративна процедура: теорія і практика застосування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Нац. ун-т держ. податк. служби України. Ірпінь, 2007. 21 с.
2. Марчук В., Ніколаєва Л. Процедури правової діяльності: поняття та класифікація // Вісн. прокуратури, 2003. № 12(30). С. 88–91.
3. Оніщенко Н.М. Юридичний процес як форма правової діяльності // Право України, 2002. № 7. С. 5–8.

4. Серєда О.О. Деякі аспекти співвідношення понять "правова процедура" та "юридична процедура" у контексті сучасної юридичної науки // Держава і право, 2003. Вип. 34. С. 117–121.

5. Фатхутдінова О.В. Теоретико-правові проблеми юридичного процесу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2000. 217 с.

6. Ющик О.І. Законодавчий процес як вид юридичного процесу // Права держава. Щорічник наук. пр., 2005. Вип. 16. С. 110–117.

7. Henry M. Hart Jr. and Albert M. Sacks. The Legal Process: Basic Problems in the Making and Application of Law. Ed. by William N. Eskridge, Jr. and Philip P. Frickey. New York: Foundation Press, 1994. 1387 с.

8. Razmetaeva Yu.S. The role of law and the rule of law in the digital age // Нове українське право. Київ: вид. дім "Гельветика", 2022. Вип. 3. 266 с. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.3.16>.

9. The Future of Law and eTechnologies / Eds. T. Kerikmäe, A. Rull, 2016. Springer-Verlag Heidelberg. DOI: 10.1007/978-3-319-26896-5.

10. Hildebrandt M. Algorithmic regulation and the rule of law. // Philosophical transactions. Series A, Mathematical, physical, and engineering sciences, 2018. Vol. 376. P. 2128. 20170355. <https://doi.org/10.1098/rsta.2017.0355>.

11. The Cambridge Handbook of Lawyering in the Digital Age (Cambridge Law Handbooks) / Eds. A. Janssen, P. Orlolani, F. de Elizalde et al., 2021. Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/9781108936040.

12. Black's Law Dictionary. 6th Ed. / St. Paul, Minn. West Publishing Co., 1990. P. 1203–1205.

13. Николина К.В. Юридичний процес та процедура. Загальна теорія права. Нормативний курс: підруч. для студ.-юристів / кол. авт.; за ред. д-ра юрид. наук С.В. Бобровник. Київ: Юрінком Інтер, 2021. С. 412–429.

14. European e-Justice Strategy and Action Plan 2019–2023. Режим доступу: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52019XG0313\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52019XG0313(02)).

15. Николина К. Належна юридична процедура: теоретичні аспекти визначення // Вісн. Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Юридичні науки, 2012. Вип. 94. С. 44–46. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2012_94_13.

16. Background paper for the Judicial Seminar: The Rule of Law and Justice in a digital age. 2021. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Seminar_background_paper_2021_ENG.pdf

17. European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their environment. Adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ (Strasbourg, 3-4 December 2018). URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>.

18. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження КМ України від 2 грудня 2020 р. № 1556-п // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>.

19. Declaration on European Digital Rights and Principles, Brussels, 26.1.2022, COM (2022) 28 final, The European Parliament, the Council and the Commission. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/declaration-european-digital-rights-and-principles#Declaration>.

References

1. Lahoda, O.S. (2007). Administratyvna protsedura: teoriia i praktyka zastosuvannia [Administrative procedure: theory and practice of application] [dysertacija kand. juryd. nauk]. Natsionalnyi universytet derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy. [National University of the State Tax Service of Ukraine] (in Ukrainian).
2. Marchuk, V., Nikolaieva, L. (2003). Protsedury pravovoi diialnosti: poniattia ta klasyfikatsiia [Procedures of legal activity: concepts and classification]. Visnyk prokuratury [Bulletin of the Prosecutor's Office]. 12 (30), (88–91) (in Ukrainian).
3. Onishchenko, N.M. (2002). Yurydychnyi protses yak forma pravovoi diialnosti [Legal process as a form of legal activity]. Pravo Ukrainy [Law of Ukraine], (7), (5–8) (in Ukrainian).
4. Sereda, O.O. (2003). Deiakie aspekty spivvidnoshennia poniat "pravova protsedura" ta "iurydychna protsedura" u konteksti suchasnoi yurydychnoi nauky [Some aspects of the relationship between the concepts of "legal procedure" and "legal procedure" in the context of modern legal science]. Derzhava i pravo [State and law], (34), (117–121) (in Ukrainian).
5. Fatkhutdinova, O.V. (2000). Teoretyko-pravovi problemy yurydychnoho protsesu [Theoretical and legal problems of the legal process] [dysertacija kand. juryd.nauk]. Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka [Taras Shevchenko National University of Kyiv], Kyiv (in Ukrainian).
6. Yushchuk, O.I. (2005). Zakonodavchyi protses yak vyd yurydychnoho protsesu. [Legislative process as a type of legal process]. Pravova derzhava [Constitutional state]. Shchorichnyk naukovykh prats, (16), (110–117) (in Ukrainian).
7. Henry, M. Hart Jr. and Albert M. Sacks. (1994). The Legal Process: Basic Problems in the Making and Application of Law. Edited by William N. Eskridge, Jr. and Philip P. Frickey. New York: Foundation Press, (1387), (in English).

8. Razmetaeva, Yu.S. (2022). The role of law and the rule of law in the digital age. *Nove ukrainske pravo [New Ukrainian Law]*, (3), (266). DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.3.16> (in English).

9. Kerikmäe, T.; Rull, A. (Eds.) (2016). *The Future of Law and eTechnologies*. Springer-Verlag Heidelberg. DOI: 10.1007/978-3-319-26896-5 (in English).

10. Hildebrandt, M. (2018). Algorithmic regulation and the rule of law. *Philosophical transactions. Series A, Mathematical, physical, and engineering sciences*, 376(2128), 20170355. <https://doi.org/10.1098/rsta.2017.0355>.

11. Janssen, A., Orotolani, P., De Elizalde, F., Cannarsa, M., & Durovic, M. (Eds.). (2021). *The Cambridge Handbook of Lawyering in the Digital Age* (Cambridge Law Handbooks). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/9781108936040.

12. *Blacks Law Dictionary*. Sixth Edition. (1990). St. Paul, Minn. West Publishing Co. (1203–1205) (in English).

13. Nykolyna, K.V. (2021). Yurydychni protses ta protsedura [Legal process and legal procedure], *Zahalna teoriia prava Normatyvnyi kurs [General theory of law. Normative course]*, (412–429) (in Ukrainian).

14. European e-Justice Strategy and Action Plan 2019–2023, (2019). [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52019XG0313\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52019XG0313(02)) (in English)

15. Nykolyna, K. (2012). Nalezchna yurydychna protsedura: teoretychni aspekty vyznachennia [Due process of law: theoretical aspects of the definition], *Visnyk Kyivskoho natsionalnogo universytetu imeni Tarasa*

Shevchenka [Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv], (94), (44–46). http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2012_94_13 (in Ukrainian).

16. Background paper for the Judicial Seminar: The Rule of Law and Justice in a digital age. (2021). https://www.echr.coe.int/Documents/Seminar_background_paper_2021_ENG.pdf (in English).

17. European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their environment. Adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ (Strasbourg, 3-4 December 2018). URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c> (in English)

18. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku shtuchnoho intelektu v Ukraini Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy [On the approval of the Concept of the development of artificial intelligence in Ukraine, Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine], (2020), Verkhovna Rada Ukrainy. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (in Ukrainian).

19. Declaration on European Digital Rights and Principles, Brussels, (2022), The European Parliament, the Council and the Commission. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/declaration-european-digital-rights-and-principles#Declaration> (in English).

Received: 10.10.22

Revised 1st: 13.10.22

Revised 2nd: 17.10.22

Accepted: 31.10.22

K. Nykolyna, PhD (Law), Assoc. Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

RULE OF LAW AND ELECTRONIC LEGAL PROCEDURE: ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP

The purpose of this article is to establish the compliance of electronic procedures with the requirements of the rule of law, which is currently the main criterion for the legitimacy of the activities of state authorities. The methodological basis of the scientific work was made up of general scientific and special-legal methods, in particular systemic, analysis and synthesis, formal and legal, and comparative-legal. The author clarified the main approaches to understanding the category of legal procedure, proposed classification criteria depending on the presence of a connection with the legal process into procedural and non-procedural ones. The article examines the peculiarities of improving procedures in the field of law enforcement, particularly judicial proceedings, under the influence of digital transformation. The author formulated the concept of electronic legal procedure as a special type of legal procedure, which is implemented with the help of information and communication technologies, aiming at achieving certain legal consequences and regulated by procedural legal norms and technical norms. The study also provides an analysis and evaluation of the effectiveness of the digital legal procedure, identifies the advantages of using electronic procedures in the period of crisis phenomena, such as facilitating access to justice, increasing the publicity and openness of the judicial process, and significantly reducing the time and material resources of the trial. At the same time, the possible risks of the digital transformation of court procedures in the context of the rule of law are outlined, which are associated with the violation of equal access to justice due to the lack of technical capabilities, ensuring confidentiality, the possibility of using discriminatory algorithms, the lack of procedural opportunities to appeal decisions made by artificial intelligence systems. Thus, the author proposed to develop a holistic concept of electronic court procedures, to establish digital procedural principles and rights of the subjects of such procedures at the regulatory level.

Keywords: *electronic legal procedure, digital justice, digital transformation, rule of law.*